

Robert Staniszewski*

Przedsiębiorczy „cwaniacy”? –
przedsiębiorczość w Polsce
i społeczna percepcja przedsiębiorców
w trakcie pandemii COVID-19
oraz okresie bezpośrednio ją poprzedzającym

Enterprising “cunning”? – entrepreneurship in Poland
and social perception of entrepreneurs
during the COVID-19 pandemic
and the period immediately preceding it

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, przedsiębiorca, cwaniak, Jarosław Kaczyński, opinia publiczna, społeczna percepcja, COVID-19, koronawirus, pandemia

Keywords: entrepreneurship, entrepreneur, cunning, Jarosław Kaczyński, public opinion, social perception, COVID-19, coronavirus, pandemic

Abstrakt: W niniejszym artykule autor przeprowadził analizę przedsiębiorczości w Polsce oraz społecznej percepcji przedsiębiorców w trakcie pandemii COVID-19 oraz okresie bezpośrednio ją poprzedzającym. W części analitycznej zostały wykorzystane wskaźniki dotyczące najważniejszych rankingów związanych z przedsiębiorczością, które uwzględniają pozycję Polski na tle innych państw. W artykule wykorzystano również wybrane raporty, sprawozdania oraz opracowania dotyczące problematyki gospodarczej, finansowej, społecznej w tym wyniki badań opinii publicznej. Inspiracją do napisania artykułu była wypowiedź Jarosława Kaczyńskiego, który pytany o Polski Ład i zmiany podatkowe stwierdził, że „Ci, którzy żyją ... z cwaniactwa, ci rzeczywiście mogą na tym stracić...”.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8458-4290>; doktor, adiunkt w Katedrze Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Autor artykułów naukowych, analiz, ekspertyz oraz referatów opracowanych na zlecenie ministerstw, instytucji sektora publicznego oraz sektora prywatnego. Prelegent oraz ekspert m.in. Komisji Europejskiej, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Enterprise Europe Network. E-mail: robert.staniszewski@uw.edu.pl.

Abstract: *In this article, the author conducted an analysis of entrepreneurship in Poland and the social perception of entrepreneurs during the COVID-19 pandemic and the period immediately preceding it. In the analytical part, indicators on the most important rankings related to entrepreneurship were used, which take into account the position of Poland compared to other countries. The article also uses selected reports and studies on economic, financial and social issues, including the results of public opinion polls. The inspiration for writing the article was the statement of Jarosław Kaczyński, who being asked about the Polish Order and tax changes, stated that “Those who live ... out of cunning, they can actually lose out on it...”.*

Wprowadzenie

16 października 2021 roku w wywiadzie dla radia RMF FM Jarosław Kaczyński – wiceprezes Rady Ministrów, przewodniczący Komitetu Rady Ministrów do spraw Bezpieczeństwa Narodowego i spraw Obronnych oraz prezes Prawa i Sprawiedliwości pytany o Polski Ład i zmiany podatkowe stwierdził, że „Ci, którzy żyją – proszę wybaczyć potoczny język – z cwaniactwa, ci rzeczywiście mogą na tym stracić, cała reszta – to jest ogromna większość – na tym zyska”. W opinii Marka Kowalskiego – przewodniczącego Federacji Przedsiębiorców Polskich oraz prezesa Centrum Analiz Legislacyjnych i Polityki Ekonomicznej „wypowiedź Jarosława Kaczyńskiego dzieląca przedsiębiorców na uczciwych i „żyjących z cwaniactwa” jest niebezpieczna i krzywdząca”. Federacja wzywa jednocześnie „Prezesa Kaczyński, przedsiębiorcy to nie cwaniacy”¹. Powyższa wypowiedź oraz reakcja na nią, była inspiracją do napisania niniejszego artykułu.

Autor sformułował dwie hipotezy badawcze dotyczące analizowanej kwestii, tj. hipotezę zerową (H0) oraz hipotezę alternatywną (H1):

H0 Przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą w Polsce postrzegani są przez opinię publiczną w wymiarze afektywnym negatywnie,

H1 Przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą w Polsce postrzegani są przez opinię publiczną w wymiarze afektywnym pozytywnie.

Mając powyższe hipotezy na względzie, ale równocześnie będąc świadomym bogactwa literatury przedmiotu oraz wymogów związanych z przyjętą formą opracowania, autor ograniczył zakres analizy do okresu pandemii COVID-19 oraz lat bezpośrednio poprzedzających ten stan.

¹ M. Fidziński, *Kaczyński o przedsiębiorcach: „Cwaniacy”. Ci nie pozostają mu dłużni. „Czas skończyć z chocholim tańcem”*, <https://next.gazeta.pl/next/7,151003,27713701,kaczynski-o-przedsiębiorcach-cwaniacy-ci-nie-pozostaja-mu.html> (29.10.2021).

Autor celowo również zawęził zakres wykorzystanych wskaźników i opracowań, rezygnując tym samym z systematycznego i wielowymiarowego odniesienia się do literatury przedmiotu. W części komparatystycznej wykorzystano wskaźniki dotyczące najważniejszych rankingów gospodarczych związanych z przedsiębiorczością uwzględniających pozycję Polski na tle innych tzw. wzorcowych państw (zwycięzców zestawień). Kierując się powyżej zdefiniowanymi założeniami zostały sformułowane następujące pytania badawcze, na które autor stara się udzielić odpowiedzi w niniejszym opracowaniu:

- Jak wygląda przedsiębiorczość w Polsce na tle innych państw w odniesieniu do wybranych, najbardziej istotnych wskaźników?
- Jakie były/są uwarunkowania przedsiębiorczości w Polsce w okresie pandemii COVID-19 oraz okresie bezpośrednio ją poprzedzającym?
- Jakie są postawy Polaków (społeczna percepcja) względem gospodarki rynkowej, przedsiębiorczości oraz przedsiębiorców?

W artykule wykorzystano wybrane raporty, analizy oraz opracowania dotyczące problematyki gospodarczej, finansowej, społecznej w tym wyniki badań opinii publicznej m.in. Głównego Urzędu Statystycznego, Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Centrum Badania Opinii Publicznej, Banku Pekao SA, *Global Entrepreneurship and Development Institute*, Światowego Forum Ekonomicznego, Polskiego Instytutu Ekonomicznego, Grupy Eurocash oraz Związku Przedsiębiorców i Pracodawców.

Wywód autora prowadzony jest w kontekście transformacji systemowej w Polsce i jest kolejnym elementem teorii tego zjawiska.

Przedsiębiorczość w Polsce na tle innych państw – wybrane wskaźniki

W 2019 roku w przedsiębiorczość w Polsce było zaangażowanych 18% dorosłych mieszkańców kraju. Jest to poziom zbliżonych do innych państw europejskich (17%)². W systemie REGON w 2019 roku było zarejestrowanych ok. 4,5 mln firm, w tym: 4,34 mln stanowiły firmy mikro; 137 tys. małe przedsiębiorstwa; 27 tys. średnie przedsiębiorstwa oraz 4 306 duże przedsiębiorstwa³. Firm aktywnych w 2018 roku funk-

² A. Tarnawa (red.), *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor Polska 2020*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, s. 9, <https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Raport-z-badania-GEM-Polska-2020.pdf> (29.10.2021).

³ Charakteryzując przedsiębiorczość w podziale na mikro, małe i średnie firmy należy zwrócić uwagę na dualizm dotyczący publikowanych danych przez Główny Urząd

cjonowało ok. 2,15 mln, w tym 96,7% stanowiły firmy mikro (2,08 mln); 2,4% małe przedsiębiorstwa (52,6 tys.); 0,7% średnie przedsiębiorstwa (15,2 tys.) oraz 0,2% stanowiły duże przedsiębiorstwa, których było 3 674. Tym samym do kategorii mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w 2018 roku można było zaliczyć 2 146 614 podmiotów. Z wstępnych szacunków GUS za 2019 rok wynika, że działało 2,21 mln firm w tym 2,14 mikro; 48,9 tys. małych; 14,8 tys. średnich oraz 3 751 dużych. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo duży udział firm najmniejszych w strukturze wielkości przedsiębiorstw. Tego typu proporcje są powszechne dla wszystkich państw wchodzących w skład Unii Europejskiej i wahają się w przedziale od 86,8% do 97,1%⁴. Znamienne jest również wzrost liczby mikrofirm w latach 2009–2019 przy względnie relatywnej stabilizacji pozostałych kategorii. Tym samym można stwierdzić, że Polacy w szczególności preferują mikrofirmy – jednoosobową działalność gospodarczą (w tym tzw. samozatrudnieni wykonujący usługi na rzecz jednego podmiotu), a ich przekształcenie w większe przedsiębiorstwa nie jest zjawiskiem masowym.

Mając na celu identyfikację pozycji przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w Polsce na tle innych państw konieczne jest odniesienie się do kluczowych wskaźników oraz indeksów takich jak:

- Globalny Wskaźnik Przedsiębiorczości (*Global Entrepreneurship Index*),
- Globalny Indeks Innowacyjności (*Global Innovation Index*),
- Globalny Wskaźnik Konkurencyjności (*Global Competitiveness Index*).

Jednym z kluczowych wskaźników, który mierzy stan ekosystemów (uwarunkowań) przedsiębiorczości w odniesieniu do postaw, zasobów i infrastruktury, jest Globalny Wskaźnik Przedsiębiorczości (*Global Entrepreneurship Index*). Wskaźnik ten, publikowany przez *Global Entrepreneurship and Development Institute* (GEDI), analizuje ekosystemy 137 państw, zestawiając ich skuteczność względem siebie. Daje to obraz tego, jak każde państwo radzi sobie zarówno w kontekście wewnętrznym, jak i międzynarodowym. W ramach rankingu opublikowanego przez GEDI w 2019 roku Polska znalazła się na 30. miejscu, uzyskując notę 50,4 pkt.

Statystyczny. Zestawienia GUS obejmują zarówno firmy zarejestrowane w krajowym rejestrze urzędowym podmiotów gospodarki narodowej REGON oraz dane dotyczące tego typu firm pozyskane w wyniku badań przeprowadzonych przez GUS, które obejmują wyłącznie firmy prowadzące faktyczną działalność gospodarczą w danym roku.

⁴ T. Kierzkowski (red.), *Raport o sytuacji mikro, małych i średnich firm w roku 2020*, Bank Pekao SA, s. 14, <https://www.pekao.com.pl/raport-msp/> (29.10.2021).

Liderem zestawienia były Stany Zjednoczone (83,6), a kolejne miejsca zajęły Szwajcaria (80,4) oraz Kanada (79,2)⁵.

Przedsiębiorczość nierozzerwalnie związana jest z innowacyjnością. Bez innowacyjności nie byłoby rozwoju oraz wzrostu gospodarczego, który jest gwarantem stabilności systemu demokratycznego. Jednym z kluczowych indeksów dotyczących tej problematyki jest opracowywany przez amerykański Uniwersytet Cornell, INSEAD oraz Światową Organizację Własności Intelektualnej, Globalny Indeks Innowacyjności (*Global Innovation Index*). Wskaźnik ten analizuje stan innowacji w 131 państwach, biorąc pod uwagę m.in. otoczenie polityczne, infrastrukturę, edukację i biznes. W 2020 roku Polska zajęła w rankingu GII 38. pozycję, uzyskując notę 39,95 pkt. Na podium pod względem innowacyjności znalazły się: Szwajcaria (66,08), Szwecja (62,47) oraz Stany Zjednoczone (60,56)⁶.

Przedsiębiorczość koreluje również z konkurencyjnością. Kluczowym rankingiem dotyczącym tej problematyki jest Globalny Wskaźnik Konkurencyjności (*Global Competitiveness Index*) publikowany przez Światowe Forum Ekonomiczne. Indeks GCI analizuje zdolność państw do zapewnienia długotrwałego wzrostu gospodarczego. W 2020 roku ze względu na pandemię analiza nie była przeprowadzona. W 2019 roku Polska uplasowała się na 37. miejscu na 141 państw, uzyskując notę 68,9 pkt. Do grupy państw o największym na świecie poziomie innowacyjności zaliczono Singapur (84,8), Stany Zjednoczone (83,7) oraz Hong Kong, należący do Chin (83,1)⁷.

Analiza trzech kluczowych rankingów dotyczących przedsiębiorczości, innowacyjności oraz konkurencyjności wskazuje, że Polska po przeszło trzech dekadach przemian systemowych plasuje się w okolicach pierwszej czterdziestki państw o najbardziej optymalnych dla rozwoju gospodarczego uwarunkowaniach. Patrząc na te dane można stwierdzić, że w ciągu zaledwie trzydziestu lat tak wiele zostało osiągnięte w wymiarze gospodarczym, m.in. w wyniku działań podejmowanych przez przedsiębiorczych Polaków.

⁵ Global Entrepreneurship and Development Institute (GEDI), *Global Entrepreneurship Index 2019*, <https://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index> (29.10.2021).

⁶ S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent (eds.), *Global Innovation Index 2020*, Cornell University, SC Johnson College of Business, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf (29.10.2021).

⁷ K. Schwab (ed.), *The Global Competitiveness Report 2019*, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (29.10.2021).

Należy jednak pamiętać, że w ostatnim okresie pojawiało się wiele wyzwań determinowanych pandemią COVID-19, które do tej pory były nieznane, a których wpływ na gospodarkę, a tym samym funkcjonowanie państwa, jest znaczący. Pod koniec 2021 roku należą do nich m.in. rosnąca inflacja, wzrost cen energii i paliw, deprecjacja waluty krajowej (złotego), wysoki deficyt na rachunku bieżącym, pogarszające się nastroje wśród konsumentów (wskaźnik BWUK, wskaźnik KGD IRG SGH), jak również niewydolność służby zdrowia.

Charakterystyka otoczenia wpływającego na rozwój przedsiębiorczości

Charakterystyka otoczenia wpływającego na rozwój przedsiębiorczości w Polsce powinna zostać podzielona na dwa okresy. Pierwszy, przed pandemią COVID-19 wywołanej koronawirusem SARS-CoV-2 oraz drugi – w okresie pandemii. W przypadku analizy przedpandemicznej, determinanty przedsiębiorczości ujęto w modelu dychotomicznym tj. w podziale na czynniki wewnętrzne (krajowe) oraz zewnętrzne (międzynarodowe).

Determinanty przedsiębiorczości przed pandemią COVID-19

W celu identyfikacji wewnętrznych (krajowych) determinantów przedsiębiorczości w Polsce przed pandemią COVID-19 konieczne jest odniesienie się do kluczowego opracowania, które podejmuje tę problematykę, to jest raportu *Global Entrepreneurship Monitor*, w tym wyników badania *National Expert Survey* (NES). We wskazanym badaniu 36 ekspertów wyodrębniło obszary tematyczne tworzące krajowe determinanty przedsiębiorczości, które zostały zagregowane do 4 podstawowych kategorii tj.⁸:

1. Szanse na start: edukacja przedsiębiorczości – poziom podstawowy i średni oraz poziom uczelni wyższych i kształcenie ustawiczne; poziom otwartości rynku; dostępność finansowania; infrastruktura komercyjna, usługowa i techniczna;
2. Polityka i wsparcie publiczne: priorytety polityki publicznej w zakresie przedsiębiorczości, obciążenia związane z podatkami i regulacjami administracyjnymi, pomoc i wsparcie publiczne dla przedsiębiorstw;
3. Badania i rozwój: badania i rozwój, transfer wiedzy i technologii;
4. Normy społeczno-kulturowe: systemy wartości i normy społeczne.

⁸ A. Tarnawa (red.), *Raport z badania Global Entrepreneurship...*, s. 70.

W wyniku przeprowadzonej w 2019 roku analizy *National Expert Survey*, Polska na tle innych państw została podobnie lub lepiej oceniona w stosunku do takich elementów ekosystemu przedsiębiorczości jak: otwartość rynku wewnętrznego, dostęp do finansowania i infrastruktury technicznej oraz polityka rządu w zakresie przedsiębiorczości. Poprawy wymagają takie obszary, jak: edukacja w zakresie przedsiębiorczości (na każdym etapie kształcenia), polityka związana z biurokracją i podatkami, dostęp do infrastruktury komercyjnej i usługowej, obszar związany z B+R, jak również transfer wiedzy, norm kulturowych i społecznych⁹.

Charakteryzując zewnętrzne czynniki wpływające na rozwój przedsiębiorczości, należy odnieść się do Krajowego Wskaźnika Uwarunkowań Przedsiębiorczości (*National Entrepreneurship Context Index*) wprowadzonego do badania GEM. Wskaźnik ten pozwala zmierzyć i ocenić łatwość zakładania i rozwijania działalności gospodarczej w danym kraju. W 2019 roku Polska na tle 22 innych państw europejskich objętych badaniem zajęła 15. miejsce z wynikiem 4,42 pkt. (wykorzystano skalę ocen od 1 do 10) oraz 36. w zestawieniu obejmującym 54 światowe gospodarki. Wskaźnik ten świadczy o konieczności podejmowania dalszych działań mających na celu poprawę uwarunkowań mających wpływ na przedsiębiorczość.

Determinanty przedsiębiorczości w okresie pandemii COVID-19

Lata 2020–2021 zarówno dla globalnej jak i polskiej gospodarki, w tym przedsiębiorców, były wyjątkowo trudne. Pod względem skali wyzwań można byłoby je porównać jedynie z początkowym okresem transformacji systemowej w Polsce. Należy jednak zwrócić uwagę, że wyzwania te miały jakościowo odmienny charakter. Nigdy do tej pory nie został wprowadzony w Polsce lockdown, który objął swoim zasięgiem tak wiele sektorów gospodarki. Działanie te było konsekwencją ogłoszonego 11 marca 2020 roku przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) stanu pandemii COVID-19 wywołanej koronawirusem SARS-CoV-2. Kilka dni później został w Polsce ogłoszony stan zagrożenia epidemicznego. W początkowym okresie pandemii skupiano się przede wszystkim na kwestiach medycznych związanych z przeciwdziałaniem jej skutkom. Niewielu analityków (pomimo świadomości negatywnego wpływu pandemii na gospodarkę) prognozowało, że już w niedalekiej przyszłości może dojść do ograniczenia swobody prowadzenia działalności gospo-

⁹ Tamże, s. 87.

darczej, a nawet jej zakazania, początkowo na mocy rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. z 2020 r. poz. 433), a następnie na podstawie rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. z 2020 r. poz. 491) oraz kolejnych rozporządzeń. Warto zaznaczyć, że wielu przedsiębiorców kwestionowało zasadność ww. rozporządzeń, jak również sankcji, które były na ich podstawie nakładane. Orzecznictwo sądów administracyjnych wielokrotnie podzielało punkt widzenia przedsiębiorców uznając niedopuszczalność wprowadzenia ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej przez jej zakazanie w kontekście wymierzenia przedsiębiorcy kary za złamanie zakazu. Znamienny w tym przedmiocie jest wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 15 lipca 2021 r. (III SA/Gd 424/21)¹⁰, który uchylił zaskarżoną decyzję oraz poprzedzającą ją decyzję Państwowego Inspektora Sanitarnego, umorzył postępowanie administracyjne oraz zasądził od Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego na rzecz skarżącego (przedsiębiorcy) zwrot kosztów postępowania.

Przedsiębiorcy działający na terytorium Polski, poza sporami formalno-prawnymi z instytucjami, służbami oraz administracją publiczną, zostali również doświadczeni negatywnymi skutkami pandemii w wymiarze finansowym¹¹. Już w kwietniu 2020 roku, po wprowadzeniu pierwszych ograniczeń dotyczących handlu w związku z pandemią, odnotowano bezprecedensowe załamanie sprzedaży detalicznej we wszystkich analizowanych przez GUS grupach $-22,9\%$ (r/r)¹². Konsekwencją zapadłości w sprzedaży detalicznej był wzrost bezrobocia. W pierwszym miesiącu pandemii stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła $5,4\%$, a na koniec 2020 roku $6,2\%$ ¹³. Podobny poziom bezrobocia odnotowano

¹⁰ <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/iii-sa-gd-424-21-niedopuszczalnosc-wprowadzenia-523300108?unitId=> (29.10.2021).

¹¹ Zob. R. Staniszewski, *Polska gospodarka na kwarantannie – analiza wskaźników ekonomicznych, społecznych oraz rozwiązań formalnoprawnych dotyczących przeciwdziałania koronawirusowi COVID-19*, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, vol. 4 (18), s. 27–47.

¹² Główny Urząd Statystyczny, *Dynamika sprzedaży detalicznej w kwietniu 2020 r.*, maj 2020, s. 1, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/dynamika-sprzedazy-detalicznej-w-kwietniu-2020-roku,14,64.html> (29.10.2021).

¹³ Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2020,4,1.html#> (29.10.2021).

w lutym 2019 roku (6,1%)¹⁴. Należy jednak podkreślić, że pomimo załamania tempa wzrostu PKB Polski w II kwartale 2020 roku, kolejne kwartały były zdecydowanie lepsze. W wyniku m.in. wdrażanym przez rząd tzw. tarcz antykryzysowych spadek PKB w 2020 roku wyniósł 2,8%¹⁵ i był znacznie poniżej średniej dla Unii Europejskiej.

Pomimo bardzo wysokiej zdolności dostosowawczej polskich przedsiębiorców, pandemia wpłynęła negatywnie na szereg wskaźników finansowych dotyczących sytuacji gospodarczej firm, w tym m.in. na Ogólny Wskaźnik Koniunktury, Mikro, Małych i Średnich Firm, który wyniósł 91,4 pkt. i był o ponad 11 pkt. gorszy, niż w 2019 roku¹⁶. W ostatniej dekadzie podobne wskazania odnotowano jedynie w 2012 roku. Najniżej ze wszystkich sektorów gospodarki oceniono sytuację w branży handlowej (84,7%)¹⁷. Ocena ta jest jednak w pełni uzasadniona, ponieważ w odniesieniu do tego sektora gospodarki wprowadzono bardzo rygorystyczne ograniczenia dotyczące prowadzenia działalności. Warto zaznaczyć, że wartością neutralną dla Ogólnego Wskaźnika Koniunktury jest 100 pkt.

W ramach badania przeprowadzonego przez Bank Pekao SA w 2020 roku, poddano ocenie także sytuację finansową sektora MŚP na podstawie takich wskaźników jak: przychody, wynik finansowy (zysk lub strata) oraz długość oczekiwania na zapłatę za sprzedane towary i usługi. Wskaźniki te były odzwierciedleniem Ogólnej Oceny Koniunktury. Indeks przychodów osiągnął poziom (90,1), zaś wyniku finansowego (90,5)¹⁸. Na szczególną uwagę zasługuje branża handlowa, która w sektorze MŚP odnotowała największy spadek przychodów (83,1) oraz najslabsze wyniki finansowe (84,2)¹⁹. Pewnym zaskoczeniem są relatywnie niskie zatory płatnicze, które w 2020 roku nie były poważnym problemem dla całego sektora MŚP.

Branża handlowa na tle pozostałych sektorów gospodarki najwyżej oceniła dostępność finansowania zewnętrznego (97,0)²⁰. Względem 2019 roku wartość tego wskaźnika spadła o 4,2 punktu procentowego.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski i Produkt krajowy brutto w 2020 r.*, Warszawa 29.01.2020, s. 2, <https://stat.gov.pl/prezentacje/informacja-sygnalna-29-01-2021,60,5.html> (29.10.2021).

¹⁶ T. Kierzkowski (red.), *Bank Pekao SA, Raport o sytuacji mikro...*, s. 35.

¹⁷ Tamże, s. 35.

¹⁸ Tamże, s. 57–58.

¹⁹ Tamże, s. 68–69.

²⁰ Tamże, s. 84.

Pandemiczny 2020 rok charakteryzował się również dużym spadkiem inwestycji w sektorze MŚP, który był konsekwencją m.in. cięć kosztów oraz ogólnej niepewności co do dalszej przyszłości.

Polscy przedsiębiorcy, podobnie jak to miało miejsce w całym okresie transformacji systemowej, potrafili dostosować się do trudnych i niestandardowych wyzwań czasu pandemii. Obrót gospodarczy po pierwszych bardzo trudnych miesiącach uległ normalizacji. Procesowi temu towarzyszą również nowe zjawiska, takie jak m.in. cyfryzacja gospodarki oraz edukacji, tj. praca zdalna, edukacja online oraz coraz bardziej powszechne rozwiązania typu e-commerce. Jak wynika z raportu opublikowanego przez Polski Instytut Ekonomiczny, już w pierwszych miesiącach pandemii ponad 90% polskich podmiotów gospodarczych wykorzystywało nowoczesne technologie²¹, a ponad połowa zapewniała swoim pracownikom możliwość pracy zdalnej²².

Spoleczna percepcja gospodarki rynkowej, przedsiębiorczości oraz przedsiębiorców

W całym okresie transformacji systemowej w Polsce rośnie poziom akceptacji społecznej dotyczącej sposobu, w jaki funkcjonuje gospodarka rynkowa. Kiedy w 2000 roku CBOS po raz pierwszy zweryfikował ten wymiar, dominowały oceny negatywne (68%) względem pozytywnych (20%). Po dwóch dekadach sytuacja uległa radykalnemu przewarżeniu. Zadowolonych z gospodarki rynkowej jest 56% badanych, a 21% nie podziela tej opinii. Zdaniem zdecydowanej większości Polaków (61%) gospodarka rynkowa oparta na prywatnej przedsiębiorczości jest najlepszym systemem gospodarczym dla kraju. Odmiennego zdania jest 21% respondentów²³.

Pozytywne nastawienie do przedsiębiorczości znajduje również swoje odzwierciedlenie w badaniu przeprowadzonym przez *Global Entrepreneur-*

²¹ J. Nowak, M. Wieteska (red.), *Nowoczesne technologie w przedsiębiorstwach przed, w trakcie i po pandemii COVID-19*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa czerwiec 2020, s. 53–54, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2020/06/PIE-Raport_Nowoczesne_tehnologie.pdf (29.10.2021).

²² Polski Instytut Ekonomiczny, https://twitter.com/PIE_NET_PL/status/1261206686494339074 (29.10.2021).

²³ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Opinie o gospodarce rynkowej*, Komunikat z badań nr 87/2019, Warszawa lipiec 2019, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_087_19.PDF (29.10.2021).

ship Research Association (GEM) z 2019 roku. Zdecydowana większość Polaków (78%) uważa, że prowadzenie własnego biznesu to dobry sposób na zrobienie kariery. Warto zaznaczyć, że jest to drugi najwyższy wynik spośród 21 państw europejskich objętych badaniem oraz dziewiąty wśród 50 państw świata²⁴. Pozytywne nastawienie do prowadzenia własnego biznesu koreluje z pozytywną percepcją przedsiębiorcy. Podobny odsetek Polaków (77%) uważa, że osobom, które podjęły działalność gospodarczą i odniosły sukces, należy się uznanie²⁵.

Akceptacji gospodarki rynkowej opartej na prywatnej przedsiębiorczości nie towarzyszy jednak masowa chęć założenia własnej działalności gospodarczej.

Tylko co dziesiąty Polak (11%) w połowie 2018 roku deklarował, że tego typu działalność stanowi główne źródło jego dochodów. Udział dochodów z własnej działalności w strukturze dochodów praktycznie jest na tym samym poziomie od maja 2004 roku (10%), kiedy to CBOS zweryfikował ten wymiar po raz pierwszy. Dominującym źródłem dochodów Polaków niezmiennie pozostaje umowa o pracę na czas nieokreślony (54%)²⁶. Warto również zaznaczyć, że zdecydowana większość badanych nie zmieniała miejsca zatrudnienia w ciągu ostatnich pięciu lat i nie ma zamiaru podejmować tego typu działań. Chęci pozostania w aktualnym miejscu pracy sprzyja przede wszystkim pewność zatrudnienia oraz poczucie stabilizacji.

Co zatem skłania do podjęcia działalności na własny rachunek?

W lutym 2020 roku Związek Przedsiębiorców i Pracodawców przeprowadził badanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw „Portret Przedsiębiorcy”. W badaniu wzięło udział 678 respondentów prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą i właścicieli spółek zatrudniających od 1 do 250 pracowników. Dla prawie 2/5 przedsiębiorców (37%) głównym determinantem założenia spółki był aspekt aspiracyjny związany z realizacją swojej pasji. Jedna czwarta (25%) nigdy nie chciała pracować na etacie. Podobny odsetek badanych (23%) wskazał na „przymus ekonomiczny” oraz „przypadek” (21%)²⁷. Warto odnieść się również do wypowiedzi Dominiki Maison, autorki badania i raportu, która stwierdziła: „Obser-

²⁴ A. Tarnawa (red.), *Raport z badania Global Entrepreneurship...*, s. 24.

²⁵ Tamże, s. 24.

²⁶ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Sytuacja zawodowa Polaków i gotowość zmiany zatrudnienia*, Komunikat z badań nr 72/2018, czerwiec 2018, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_072_18.PDF (29.10.2021).

²⁷ Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, *Portret przedsiębiorcy*, <https://zpp.net.pl/projekty/portret-przedsiębiorcy/> (29.10.2021).

wując od lat zmiany zachodzące wśród polskich przedsiębiorców widzimy, że wraz ze zmianami pokoleniowymi zmieniają się również motywacje rozpoczynania własnego biznesu. Nie jest to już tylko chęć zarobienia dużych pieniędzy lub bycia wielkim przedsiębiorcą zatrudniającym setki pracowników. Szczególnie wśród młodych ludzi tym, co skłania ich do odejścia z bezpiecznej pracy na etacie i rozpoczęcie własnej działalności coraz częściej jest chęć samorealizacji i wolności oraz decydowania o własnym losie nawet kosztem czasami niższych zarobków czy niepewności i ryzyka związanego z prowadzeniem własnego, czasami małego i niszowego biznesu²⁸.

Badanie „Portret Przedsiębiorcy” pozwoliło zweryfikować również bariery oraz największe trudności związane z prowadzeniem działalności gospodarczej w Polsce. Do głównych trudności należą: wysokie koszty pracy/ składki ZUS (53%); wysokie podatki (40%); nadmiar obowiązków biurokratycznych (23%) oraz niestabilność prawa (22%)²⁹.

Podstawowe bariery dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce przed pandemią zidentyfikowane na podstawie badania Związku Przedsiębiorców i Pracodawców zostały również potwierdzone w okresie pandemii, tj. w badaniu przeprowadzonym we wrześniu i na początku października 2020 roku na zlecenie Banku Pekao SA. Wyniki tego badania zostały opublikowane w jedenastej edycji „Raportu o sytuacji mikro, małych i średnich firm w roku 2020”. Oczywiście jest, że poza ww. barierami rozwoju przedsiębiorstw wskazano na pandemię, jako główne zagrożenie. Wpływ COVID-19 na polski sektor MŚP jest bardzo duży. Prawie 3/5 respondentów (57%) objętych badaniem Banku Pekao SA deklaroowało, że pandemia zagraża działalności ich firmy. Tylko 9% stwierdziło, że nie miała żadnego wpływu na funkcjonowanie ich biznesu³⁰.

Podsumowanie

Polacy po trzech dekadach transformacji systemowej powszechnie akceptują gospodarkę rynkową oraz sposób, w jaki funkcjonuje, deklarując jednocześnie, że jest to najlepszy system dla kraju. Podstawowym mechanizmem tego systemu jest prywatna przedsiębiorczość.

Przedsiębiorczość, na podstawie badania Grupy Eurocash „Przedsiębiorczość Polaków”, które zostało zrealizowane w marcu 2020 roku,

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ T. Kierzkowski (red.), *Raport o sytuacji mikro...*, s. 137.

to przede wszystkim kreatywność, jest to cecha najczęściej wymieniana spontanicznie (37%), ale też jako jedna z głównych cech wskazywanych z listy (81%). Poza tym, przedsiębiorczość to: wytrwałość (89%), pewność siebie (80%), zdolności organizacyjne, chęć uczenia się, czy przyjmowanie perspektywy długookresowej. Rozumienie przedsiębiorczości jest inne w młodszych pokoleniach i starszych. Przedstawiciele najmłodszego pokolenia bardziej niż inni przypisują przedsiębiorcom takie cechy, jak: kreatywność, pewność siebie, potrzebę odniesienia sukcesu. Z kolei najstarsi (tzw. *Baby Boomers*) częściej wskazują na umiejętność podejmowania ryzyka³¹. Pozytywna percepcja przedsiębiorczości znajduje również potwierdzenie w innych badaniach opinii publicznej, które zostały scharakteryzowane w niniejszym artykule. Warto podkreślić, że w opinii zdecydowanej większości Polaków przedsiębiorcom, którzy założyli własne firmy i odnieśli sukces należy się uznanie.

Czy zatem Polacy są zainteresowani prowadzeniem działalności na własny rachunek?

Odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna. Analizując dane deklaratywne w odniesieniu do wyników badań opinii publicznej, należy stwierdzić, że dominującym źródłem dochodów Polaków nadal pozostaje umowa o pracę na czas nieokreślony, a udział dochodów z własnej działalności gospodarczej jest niezmienny od 2004 roku i wynosi 10%³². Dane obiektywne (rejestrowe) wskazują jednak na inną perspektywę. W latach 2009–2019 powstało 792 971 mikrofirm. Na koniec 2019 roku podmiotów tego typu było 4 342 325³³. Tym samym można stwierdzić, że Polacy podejmują ryzyko związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej.

Reasumując, w wymiarze makro – przedsiębiorcy prowadzący działalność w Polsce w ciągu ostatnich trzydziestu lat przyczynili się do zmiany struktury gospodarki z socjalistycznej na tzw. wolnorynkową, opartą w przeważającej części na prywatnej własności. Bez tej zmiany nie byłoby możliwe pełne przekształcenie systemu politycznego w system demokratyczny. Jednym z kluczowych efektów transformacji systemowej jest powstanie klasy średniej, która jest gwarantem stabilności tego sys-

³¹ Grupa Eurocash, *Raport wpływu Grupy Eurocash na rozwój przedsiębiorczości jej Klientów za 2020 rok. Edycja I*, s. 65, <https://grupaeurocash.pl/assets/media/grupaeurocash-raport-wplywu-2020.pdf> (29.10.2021).

³² Centrum Badania Opinii Społecznej, *Sytuacja zawodowa Polaków i gotowość zmiany zatrudnienia*, Komunikat z badań nr 72/2018, czerwiec 2018, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_072_18.PDF (29.10.2021).

³³ Bank Pekao SA, *Raport o sytuacji mikro, małych i...*, s. 16.

temu. Do klasy tej przynależą również przedsiębiorcy, którzy posiadając odpowiednie zasoby finansowe tworzą nowe miejsca pracy, podejmują ryzyko prowadzenia działalności biznesowej, a tym samym wpływają na wzrost gospodarczy.

W wymiarze mikro – przedsiębiorca postrzegany jest przez opinię publiczną w sferze afektywnej pozytywnie, tj. jako osoba kreatywna, pewna siebie. Przedsiębiorczość to jednocześnie sposób na zrobienie kariery. W opinii Polaków przedsiębiorcom, którzy założyli własne spółki i odnieśli sukces, należy się uznanie. Trudno zatem zaklasyfikować tę grupę zawodową do kategorii „cwaniaków” postrzeganych negatywnie. Tym samym, mając na względzie argumenty przedstawione w niniejszym opracowaniu należy odrzucić postawioną we wstępie pracy hipotezę H0 i przyjąć za wiarygodną, opartą m.in. na wynikach badań opinii publicznej, hipotezę alternatywną H1. Odnosząc się jednak do definicji zawartej w Słowniku języka polskiego trudno nie zgodzić się z określeniem, że „cwaniak” jest to osoba „radząca sobie w każdej sytuacji”³⁴, zarówno w niesprzyjających uwarunkowaniach czasu transformacji systemowej (szczególnie w jej początkowych latach), jak również w okresie pandemii COVID-19. Na podstawie analizy wyników badań opinii publicznej nie można jednak potwierdzić pozostałych elementów konstytuujących słownikowe pojęcie „cwaniak”, tj. zgodzić się z twierdzeniem, że przedsiębiorca to „człowiek przebiegły, radzący sobie... często czymś kosztem”³⁵. W przestrzeni publicznej tego typu powszechna percepcja nie występuje. Warto nadmienić, że w rankingu hierarchii zawodów według poważania społecznego, który został opublikowany przez CBOS w 2019 roku, przedsiębiorca, właściciel dużej firmy znalazł na 16. miejscu na 31 ocenianych zawodów, z wysoką notą (65% badanych deklaroowało duże poważanie, 29% średnie, a 3% małe). Na samym dole rankingu znalazł się działacz partii politycznej (z notami odpowiednio 18%, 43%, 34%)³⁶.

Bibliografia

Centrum Badania Opinii Społecznej, *Które zawody poważamy?*, Komunikat z badań nr 157/2019, grudzień 2019, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_157_19.PDF (29.10.2021).

³⁴ *Słownik Języka Polskiego*, <https://sjp.pwn.pl> (29.10.2021).

³⁵ Tamże.

³⁶ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Które zawody poważamy?*, Komunikat z badań nr 157/2019, grudzień 2019, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_157_19.PDF (29.10.2021).

- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Opinie o gospodarce rynkowej*, Komunikat z badań nr 87/2019, lipiec 2019, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_087_19.PDF (29.10.2021).
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Sytuacja zawodowa Polaków i gotowość zmiany zatrudnienia*, Komunikat z badań nr 72/2018, czerwiec 2018, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_072_18.PDF (29.10.2021).
- S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent (eds.), *Global Innovation Index 2020*, Cornell University, SC Johnson College of Business, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf (29.10.2021).
- M. Fidziński, *Kaczyński o przedsiębiorcach: „Cwaniacy”. Ci nie pozostają mu dłużni. „Czas skończyć z chocholim tańcem”*, <https://next.gazeta.pl/next/7,151003,27713701,kaczynski-o-przedsiębiorcach-cwaniacy-ci-nie-pozostaja-mu.html> (29.10.2021).
- Global Entrepreneurship and Development Institute (GEDI), *Global Entrepreneurship Index 2019*, <https://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index>
- Główny Urząd Statystyczny, *Dynamika sprzedaży detalicznej w kwietniu 2020 r.*, maj 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/dynamika-sprzedazy-detalicznej-w-kwietniu-2020-roku,14,64.html> (29.10.2021).
- Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2020,4,1.html#> (29.10.2021).
- Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski i Produkt krajowy brutto w 2020 r.*, <https://stat.gov.pl/prezentacje/informacja-sygnalna-29-01-2021,60,5.html> (29.10.2021).
- Grupa Eurocash, *Raport wpływu Grupy Eurocash na rozwój przedsiębiorczości jej Klientów za 2020 rok. Edycja I*, <https://grupaeurocash.pl/assets/media/grupaeurocash-raport-wplywu-2020.pdf> (29.10.2021).
- T. Kierzkowski (red.), *Raport o sytuacji mikro, małych i średnich firm w roku 2020*, Bank Pekao SA, <https://www.pekao.com.pl/raport-msp/> (29.10.2021).
- J. Nowak, M. Wieteska (red.), *Nowoczesne technologie w przedsiębiorstwach przed, w trakcie i po pandemii COVID-19*, Warszawa czerwiec 2020, Polski Instytut Ekonomiczny, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2020/06/PIE-Raport_Nowoczesne_tehnologie.pdf (29.10.2021).
- K. Schwab (ed.), *The Global Competitiveness Report 2019*, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (29.10.2021).
- R. Staniszewski, *Polska gospodarka na kwarantannie – analiza wskaźników ekonomicznych, społecznych oraz rozwiązań formalnoprawnych dotyczących przeciwdziałania koronawirusowi COVID-19*, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, vol. 4 (18).
- A. Tarnawa (red.), *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor Polska 2020*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, <https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Raport-z-badania-GEM-Polska-2020.pdf> (29.10.2021).